

simplicior et planior est Logica præ aliis disciplinis, et præterea aperit fontes, præbet media; aliæ enim discipline exquirunt acutissimum ingenium et accuratissimam analysim, ac proinde assuetudinem in usu mediolorum. Ergo logica prævia est respectu Metaphysicæ et Ethicæ.

2° Metaphysica in ordine cognitionis est ante Moralem, cui subministrat principia. Metaphysica enim naturam rerum pandit seu verum enucleat. Atqui Ethica nequit actiones rectè dirigere, seu entia ad finem ordinare quin cognoscat horum entium naturam et finem. Ergo Metaphysica, prævia est respectu Ethicæ.

9. — Præterea hic ordo partium Philosophiæ confirmatur e sequenti consideratione: Philosophia tria respicit: 1° ordinem conceptuum, 2° ordinem rerum, 3° ordinem entis concipientis et agentis ad res conceptas. Atqui homo, 1° suos debet regere conceptus: hinc Logica. 2° Ex recto usu conceptuum naturaliter pergit ad indagacionem rerum: hinc Metaphysica. Et tandem 3° perspectis rerum naturis et proprietatibus, ad mutuas entium relationes et praxes exinde obortas stabilendas ducitur: hinc Ethica.

PRIMA PARS

PHILOSOPHIÆ

LOGICA

11. — Logica a græcâ voce *λογος*, idem dicit ac rationalis disciplina, seu disciplina quâ ratio ducitur ad verum assequendum. Versatur ergo circa ordinem quo instrui debent operationes rationis ut hæc facultas rectè et tutò deveniat ad suum finem, videlicet ad verum; itaque hic ordo adhibitus in operationibus rationis intuitu veritatis assequendæ est presentis discipline objectum: hinc prout peculiarem aliquam constituit scientiam definiri potest: *Scientia quâ mens in exquirendâ vel demonstrandâ veritate dirigitur*. Dicitur *scientia* ut distinguatur a logica mere naturali:

12. — Ratio enim humana suapte naturâ verum prosequitur, quod proprium ejus constituit objectum. Porrò ratio aliquam a naturâ respectu veritatis sortitur rectitudinem quæ sibi relicta ad quasdam saltem veritates exquirendas et demonstrandas valet. Hæc rectitudo naturalis et innata, quæ omnimodam antevertit disciplinam, dicitur *Logica naturalis*: naturâ sponte agente, verum assequitur.

Illud verum, ad quod ordinat logica innata, non est tantummodo verum: immediatè patens, sed etiam illud quod eruitur per deductionem ex alio vero immediatè percepto, dummodò saltem deductiones non sint a longè petita.

13. — Verum logica hæc non sufficit ad veritates magis remotas et abstrusiores detegendas; quoad hunc ordinem veritatum, ratio subsidium artis et disciplinæ exquirat. Quando hæc naturalis facultas verum cognoscendi, seu logica innata, augetur et perficitur per reflexionem quâ ejus viâ diligenter perpenduntur, fit *artificialis* seu *scien-*

tifica; per reflexionem enim ratio sua propria rimatur vestigia, necnon ad quasdam regulas rediit omnes motus mentis verum inquirentis. Itaque naturalis rectitudo mentis humane dum analysi subicitur, locum dat alicui *scientiæ* cujus finis proximus est quoddam verum, et ejus objectum proprium est ordo adhibitus in operationibus mentis intuitu veritatis assequende aut demonstrande.

De hac ultimâ agemus Logicâ, quæ ab innatâ differt sicuti perfectum ab imperfecto, distinctum a confuso. Verumtamen diversæ non sunt facultates, sed unica et eadem quæ in duplici statu consideratur, nempe, 1° quatenus informis, et 2° quatenus informata seu aucta et explicata per disciplinam et artem.

14. — 1° Logica quæ per reflexionem gignitur, habet aliquo modo rationem *artis*. Ars, juxta definitionem sancti Thomæ (1), est ordinatio rationis *quæ per determinata mediâ ad debitum finem actus humani perveniunt*. Atqui logica ad normam rationis dirigit actus ejusdem rationis ut hæc facultas verum aliquod certè assequatur, v. g. conclusionem hujus syllogismi. Ergo est ars. Dici etiam potest *ars artium*, quia, dirigendo rationem, ipsam dirigit normam omnium artium.

2° Sed est *proprio scientiâ*, quia procedit *per demonstrationem*, non autem per nudam præceptorum traditionem (2).

15. — Logica artificialis dividitur in duplicem partem, nempe in Logicam puram seu *formalem* aut *Dialecticam*, et in Logicam *materiale*m, *criticam* seu *dogmaticam*.

1° Logica *pura* seu *formalis* tractat de illo ordine quo instrui debent conceptus inter se, ut rectè disponantur; exquirunt enim regulas quibus intelligi et ostendi possit quid legitime sequeretur ex aliquo principio posito. Hinc ejus objectum est *ordo seu ipsa relatio conceptuum inter se*,

(1) I Post. Sec. 1.

(2) Animadvertendum est talem esse artis indolem et inclinâ ad faciendum aliquid singulare, seu opus particulare: hæcque Logica quatenus, v. gr., respicit naturam syllogismi, ut sic, ejusque leges tradit et probat, dicitur *scientiâ*. Dicitur verò ars quatenus inclinâ et facilitat ad constituendum syllogismum aliquem particularem, hunc vel illum.

nullâ prorsus habita ratione conformitatis idearum et objectorum. Dicitur Logica formalis, quia nihil aliud considerat nisi rectam dispositionem actuum rationis inter se; unde est formalitè rationalis disciplina.

2° Logica *critica* seu *materialis* aut *dogmatica* considerat, non mutuas conceptuum relationes, sed *ordinem* qui *inter conceptus et res conceptus* seu cognitas intercedit, et propterea *veritatem* ipsorum conceptuum quaerit. Sedulo enim considerat utrum conceptus seu ideæ nostre rebus cognitis, quas menti representant, ritè respondeant, nempe utrum conceptus nostri sint veri.

Ergo Logica artificialis meritò dividitur: 1° in Logicam *puram*, formalem, seu propriè dictam, quæ versatur circa ordinem seu rectitudinem conceptuum, ac 2° in Logicam *applicatam*, materiale[m] seu dogmaticam, quæ versatur circa ordinem conceptuum et rerum, ac proinde gradum facit ad Metaphysicam, quæ res in seipsis sumptas considerat. In Logicâ *purâ*, agitur de veritate illationum seu de rectitudine conclusionum, ut sic; in Logicâ *criticâ* agitur de veritate omnium conceptuum.

PRIMA PARS LOGICÆ

15. — Logica formalis, quæ etiam Dialectica nuncupari solet (a verbo græco *διαλεκτική*, dissero), est pars *disputativa* Logicæ. Hæc disciplina rationem dirigit usquead hanc facultatem perducit ad plenam scientiæ adeptionem. Jamverò *scientiâ* pluribus coalescit ratiociniis inter se itâ nexis ut aliquod totum coherens conflent; *ratiocinium* constat judiciis, artificiosè dispositis, et tandem *judicia* ex ideis seu *conceptibus* simpliciter efformantur. Ergo ut Logica se ducent præbeat rationi humanæ in prosecutione veri, quatuor considerare et regere debet, scilicet, 1° *simplicem apprehensionem*, saltem prout est pars judicii, et sic primum suppediat elementum ratiocinii, nempe conceptus; 2° *judicium*, quod est aliud elementum magis complexum ratiocinii; 3° *ratiocinium* ipsum, et tandem, 4° *methodum*, quæ mens ope omnium mentis operationum, verum quâ latè patet, prosequitur.

Itaque his omnibus constat objectum materiale adæqua-

tum logicæ formalis, licet ejus objectum proprium seu formale sit ipse ordo quem ratio ponit in suis operationibus, spectatim ratiocinium: Quapropter simplex apprehensio et iudicium hic considerantur ut sunt elementa *divisionis, definitionis et ratiocinii*, vel illis inserviunt, nam *objectivæ* spectata ad metaphysicam pertinent. Divisio, definitio et ratiocinium appellari solent a logicis *modi sciendi*, et ideo Logica sæpe dividitur in triplicem partem juxta illos tres modos sciendi. Tamen perspicuitatis causa dialectica distribuitur a nobis in quatuor capita, quæ enucleanda assumimus, a simplicioribus ad magis composita progrediendo:

CAPUT I

DE SIMPLICI APPREHENSIONE.

17. — Per *simplicem apprehensionem*, intelligitur eo intellectus operatio quæ aliquid objectum merè percipitur; v. gr. cognosco hominem, triangulum. Dicitur *simplex apprehensio*, quatenus per eam intellectus objectum apprehendit, quominus illi tribuat qualitatem, aut specialem determinationem.

Simplex apprehensio in proprio sensu dicitur de ipso actu mentis rem aliquam percipientis; undè motum ipsum intellectus denominat, cujus effectus est conceptus; ergo simplex apprehensio est conceptio; id verò quod fit per hanc conceptionem est conceptus, sui idea, quæ per metonymiam appellatur etiam simplex apprehensio. Secunda significatio a primâ distinguitur sicut actio a re effectâ.

Hoc apprehensio simplex est conceptus ille qui vocari solet *formalis*:

Conceptus enim dividi solet in *formalem et objectivum*. Formalis est actus ipse quo intellectus rem aliquam concepit.

Conceptus objectivus dicitur res illa vel ratio, quæ proprie et immediate per conceptum formalem cognoscitur, seu representatur: Conceptus appellatur, quia est materia circa quam versatur formalis conceptio.

18. — Sed homo potestate præditus est, non modò concipiendi intellectualiter varia objecta quæ illum circumstant, verùm etiam facultate ornatur manifestandi proprios conceptus aliis hominibus. Hæc manifestatio fit per

signa sensibilia, quæ conceptus merè spirituales et aliorum sensum effugientes patefaciunt. Quomobrem disputatio de simplici apprehensione duo completi debet, nimirum, 1º ipsos conceptus, 2º signa quibus conceptus exteriori manifestantur, quæque sunt veluti indumentum conceptuum: hinc præsens caput in duos articulos dispesci debet, qui versantur, primus, circa conceptus, secundus, circa signa conceptuum.

ARTICULUS I.

De conceptibus.

I. Quid est conceptus.

19. — Per conceptum, uti jam antea innumus, intelligitur quedam intellectualis objectorum representatio. Dum concipio, v. gr., hominem, Deum, etc., representationem quandam horum entium in me efformo; ejusmodi notio efformata fines mentis non egreditur, sed mentem ipsam comitatur, illique representat objectum extrinsecus existens, et in hæc existentia a mente independens. Hinc defini potest conceptus: *similitudo objecti in mente existens*.

Diversa adhiberi solent nomina hujus mentalis similitudinis objectorum. Dicitur *conceptus*, quia est veluti partus mentis; dicitur *idea* a verbo græco *idea*, video, quia est visio mentis; dicitur *intuitus*, propter eandem rationem.

20. — At conceptus et idea confundi non debent cum perceptione sensuum vel phantasmatè imaginationis quæ etiam suo modo objecta representant. Alia enim est representatio quæ in mente existit, alia similitudo quam efformat sensus interni vel externi; prior generali modo, seu sine qualitatibus individuandis, dum posterior singulariter seu cum proprietatibus individuandis, v. gr., hoc colore, hæc figura, etc., objecta representat. Ex. gr., dum concipio hominem in genere, abstractione factâ cujuslibet hominis singularis, seu hujus figuræ, structuræ, coloris, etc., notionem aliquam habeo omnibus prorsus hominibus applicabilem, ac proinde universalem: en conceptus propriè dicitur. Dum efformo in me similitudinem quasi depictam alicujus hominis singularis, Petri et Pauli, seu hos homines in me represento cum his lineamentis, cum tali magnitudine, colore, vultu, etc.,

aliquam in imaginatione habeo formam huic homini tantum applicabilem et non aliis. Ea phantasma propriè dictum, de quo hic non agitur.

21. — Conceptus, non autem phantasmata, sunt obiectum scientiæ, quæ semper versatur circa universalia seu immutabilia; scientia enim in se spectata, et quatenus est scientia, immutabilis est, undè ejus obiectum obnoxium esse nequit mutationi. Hinc conceptus, qui referunt et representant id quod in rebus est immutabile, sunt obiectum scientiæ. Exindè dimanat effatum scholæ: *Scientia non est de concretis, sed de abstractis*.

Hic non considerantur conceptus sub omni respectu, sed solummodò quatenus constituent elementum rationis. Generalis tractatus de simplici apprehensione ad psychologiam præcipuè pertinet.

22. — Inter varia nomina conceptus, unum a nobis præ cæteris considerandum est, quia ad rem nostram maxime pertinet. Etenim conceptus seu idea, quatenus constituit elementum logicum, nuncupatur *terminus*: 1º quia est limes ultimus quem prætergredi nequit resolutio seu analysi discursus; 2º quia termini extremam partem judicii aut propositionis quodammodo tenent, et ideo considerari possunt tanquam confinia seu termini ipsius judicii, unde *terminant* propositionem.

II. Quotuplex sit conceptus.

23. — Conceptus dividi potest,

I. — *Ex parte modi quo obiectum concipitur* :

1º *In clarum et obscurum*. Clarus dicitur conceptus, quando suum obiectum ab aliis rebus distinguit. Remanet obscurus, quando rem ita representat, ut hæc representatio non sufficiat ad hanc rem ab aliis discernendam. Qui cognosceret triangulum tanquam figuram tribus angulis constantem, illum discerneret ab aliis figuris geometriæ, et ideo aliquem haberet conceptum clarum. Qui triangulum simpliciter cognosceret tanquam aliquam geometriæ figuram, ideam haberet obscuram.

2º Dividitur in *distinctum* et *confusum*, prout notas obiecti præcipuas distinguit et discernit, vel non. Distinc-

tio ergo a claritate differt, in quantum distinctio respicit potius intrinsecam rei constituentia, quam ejusdem rei diversitatem ab aliis; dum in claritate idearum, eatenus respiciuntur intrinsecam rei constituentia quatenus id requiritur ad rem ejusmodi ab aliis discernendam.

3º Idea distincta est completa vel incompleta. Idea distincta dicitur *completa*, quando omnes notas præcipuas obiecti cognitivi enumerat. Si omnes hujusmodi notas non enumeraret, *incompleta* remaneret.

4º Conceptus completus etiam dividitur in *adequatum* et *inadequatum*. Conceptus completus nomen *adequati* sibi vindicat, quando in ipso conspiciuntur non tantummodo omnes notas priores et essentialia obiecti cognitivi, verum etiam notas secundariæ et accidentales. Quando in hoc conceptu, mens omnia hæc non continetur, conceptus remanet *inadequatus*.

Tandem, 5º Conceptus a quibusdam dividitur in *comprehensivum* et *apprehensivum*.

Conceptus dicitur *comprehensivus*, quando rem representat quantum representari potest, scilicet secundum totam ejus intelligibilitatem. Hinc obiectum non modo debet referre quoad omnes notas, etiam minutissimas, quibus constat, verum etiam quoad omnes relationes quas habet vel habere potest cum omnibus aliis entibus, seu brevius: hic conceptus rem *absolute* et *relative* respicit.

Conceptus dicitur *apprehensivus*, qui rem quomodocumque representat.

24. — Conceptus considerari potest: 1º quoad notas quibus constituitur, et 2º respectu individuorum quæ representare valet.

Complexio notarum quibus idea constat, dicitur *comprehensio* hujus ideæ, dum amplitudo ideæ in pluribus vel paucioribus individuis representandis, ideæ *extensio* seu ambitus vocatur. Ex. gr., note: *animalitas* et *rationalitas*, quæ efformant ideam hominis, hujus ideæ comprehensionem constituent. Ordo ejusdem ideæ ad omnia individua humana, quibus representandis par est, dicitur *extensio*.

25. — II. *Ex parte obiecti*, conceptus dividitur :

1º *In realem* et *logicum* prout representat obiectum

extra mentem existens, aut saltem existendi capax, vel refert objectum quod non nisi in mente existentiam habet et habere potest. Hi conceptus etiam dicuntur *primæ intentionis* et *secundæ intentionis*. Terminus *primæ intentionis* ille est qui significat rem secundum statum quem habet a parte rei; sic, v. gr., nomina: *arbor, lapis*, significant rem secundum quod existit a parte rei. Terminus *secundæ intentionis* est qui significat rem secundum aliquem statum quem recipit ab intellectu; v. gr., *predicatum, species, differentia*. Quia rem primò consideramus ut in se est, hic conceptus dicitur primæ intentionis seu considerationis. Deindè, post hanc primam intentionem, rem consideramus secundum statum quem habet ab intellectu, et hi conceptus dicuntur secundæ intentionis, id est, secundæ considerationis.

2º Sub eodem respectu dividitur etiam in *positivum* et *negativum*, prout objectum constat aliquà realitate, vel e contra negatione realitatis v. g., lux, tenebræ.

3º In *simplicem* et *compositum* prout objectum constat unà notâ, vel pluribus, v. g., caro, homo.

4º In *concretum* et *abstractum*, in *communem* et *privium*, sicut terminus.

ARTICULUS II.

De signis conceptuum.

I. Signi notio.

26. — Conceptus, ut sic, in mente concipientis remanent, et alios homines latent, quandiu exterius aliquo signo sensibili non manifestantur. Per *signum* strictè sumptum intelligitur *quidquid cognitum facultati cognoscitivæ aliquid a se aliud representat*: sic, sigillum principis in mentem revocat auctoritatem huius principis; statua vel pictura Cæsaris est signum quod Cæsarem representat.

Signa in duplicem speciem partiiri possunt, scilicet in *conventionalia* et *naturalia*. Signum dicitur *conventionale*, si ex pacto tantum rem representat, uti sigillum principis.

Dicitur *naturale*, quando ex naturâ suâ objectum significat: v. gr., risus est signum lætitiæ, impressa vestigia sunt signa naturalia rei impressæ.

27. — Id omne quod conceptus invisibiles sensibiliter exprimit et manifestat, dicitur signum idearum: hinc gustus, nutus, etc., in quantum manifestant internas animi modificationes, sunt signa. At completum et perfectum nostrarum *idearum* signum est loquela, quæ cum omnimoda perspicuitate, distinctione et brevitate omnes conceptus mentis representat. Prout illud perfectissimum signum simplices conceptus refert, dicitur *vocabulum*, quod etiam nuncupari potest *terminus oralis*.

Vocabulum autem definitur: *vox articulata ad significandum instituta*. Hinc est signum, non naturale, uti quidam volunt, sed *conventionale*. Et revera, licet voces articulate ex naturâ suâ maxime sint *apte* ad significandum, non tamen actu significant hoc vel illud nisi ex conventionem, ut probat sequens.

28. — *THESIS. Vocabulum est signum conventionale, non naturale.*

Probatum. Signum naturale statim et pro omnibus ac uniformiter rem significatam in mentem revocat. V. gr., fumus ignem quibuscumque videntibus semper manifestat; marmor aut pictura statim et pro omnibus res representatas exprimit. Atqui vocabula res expressas non demonstrant, nisi iis qui linguam, ad quam pertinent, cognoscunt; signa diversa sunt pro diversitate linguarum. Ergo non naturaliter, sed ex hominum convento, tales voces hæc et non alia objecta significant.

Hinc, licet facultas loquendi sic naturaliter homini indita, licet etiam intima fiat, ex assuetudine, connexio inter vocabula et ideas, tamen relatio huius vel illius vocabuli ad talia objecta non est naturalis. « Significare conceptus suos, ut ait S. Thomas (1), est homini naturale; sed determinatio signorum est ad placitum. »

30. — Terminis hic considerantur sub respectu logico, videlicet quatenus sunt elementa iudicii et ratiocinii, ingrediunturque propositionem et vim significandi habent.

II. De divisione terminorum vocalium.

31. — In quantum singillatim inspicuntur, dividi possunt termini vocales :

I. Secundum vim significandī :

1° In *unicocos* et *equivocos*. Terminus *unicocus* dicitur, quando rationem aliquam significat in pluribus simpliciter eandem; uti, v. gr., arbor, que dicitur de malo, de quercu, etc. Terminus dicitur *equivocus*, qui significatione diversa de pluribus enunciat; uti v. gr., canis prout dicitur de animali domestico et de sidere.

Æquivocatio inducitur sive casu, sive consilio. Æquivocatio dicitur a *casu*, quando idem nomen impositum est rebus diversis, cum inter ipsas nulla sit relatio que homines ad illud nomen adhibendum adducere queat, v. gr., gallus, homo, et gallus, animal. Dicitur a *consilio*, quando illud nomen diversis rebus attribuitur propter relationem aliquam inter res significatas; v. gr., *pes* animalis et *pes* montis. Hæc æquivocatio non differt ab analogiâ.

Inter meram ñquivocationem, que idem nomen et eandem entitatis rationem importat, et æquivocationem, que idem nomen et rationem entitatis omninò diversam dicit, reperitur *analogia*, que habetur quando eadem voce plura diversa quidem, sed aliquatenus tamen similia, designantur. Terminus *analogus* significat quidem aliquid pluribus commune, sed tantum quoad similitudinem quandam, uti, v. gr., cum pes dicitur de pede animalis, de pede montis et de pede columnæ: agitur de rebus quidem diversis, que tamen hæc inter se servant similitudinem, ut sint pars inferior alicujus rei.

Analogia potest esse per *attributionem* vel per *proportionem*. Analogia *attributionis* habetur cum terminus aliquid principale significat, ad quod alia quedam ordinem involvunt, et ex quo in hæc quedam derivatur attributio et denominatio, propter illam relationem: v. gr., *sannum* dicitur a sanitate, que proprie et vere est in animante; sed dicitur etiam de cibo, colore vultus, medicinâ, etc., eo quod respiciunt sanitatem animalis, quia illam aut juvant aut significant. Analogum *principale* est animal; analogia *secundaria* sunt cibus, etc.

Analogia *proportionis* habetur quando idem terminus pluribus rebus tribuitur propter aliquam earum proportionem seu convenientiam quam illæ habent aut respectu alicujus *effectûs*, ut dum, v. gr., risus tribuitur homini, prato, fortunæ, quorum aspectus hilaritatem producit, — aut in *modo* quo ad extrema propria referuntur: v. gr., oculus anime, oculus societatis, oculus corporis.

2° Divitur etiam terminus, juxta modum significandi spectatus, in *ragum* et *fixum* prout eandem semper retinet significationem, v. gr., *templum*, vel non constanter eandem rem significat, sed modò unam, modò alteram, v. gr., *natura*.

3° Dividitur in *categorematicum* seu *significativum* et *syncategorematicum* seu *consignificativum*. Quando per se seu se solo aliquid significat, dicitur *categorematicus*, ut Deus, homo. Si per se non habet vim significandi aliquam rem sed ad hoc expositule consortium alterius termini dicitur *syncategorematicus*, uti, v. gr., omnis, nullus, aliquid, qui se solis non significant, sed egent conjunctione cum aliis: v. gr. omnis homo.

32. — II. Termini etiam dividuntur ratione *objecti* :

1° In *abstractos* et *concretos*. Terminus *concretus* ille est, qui significat subjectum cum forma sibi inherente, v. gr. *albus*, *niger*. Terminus dicitur *abstractus*, quando ejusmodi formam significat sine subjecto cui insit, v. gr. *nigrities*, *cæcitas*, *humanitas*, etc. Hinc terminus *concretus* duplex habet significatum: *materiale*, id est subjectum præcisum à formâ suâ, et *formale*, id est subjectum cum suâ formâ.

2° Dividitur in *connotativum* et *absolutum*. *Connotativus* ille est qui notat terminum quocum perfectè significat, et sine quo non perfectè significat; undè aliquid significat ut adjacentes alicui, v. gr. *sapiens*, *niger*. Dicitur connotativus quia præter formam inhaerentem quam significat, *notat* etiam subjectum. Undè terminus connotativus est semper concretus, non autem vice versâ :

Dicitur *absolutus*, quando se solo est perfectè significativus, ac proindè aliquid ut non inhaerens, sed ut per se stans significat, v. gr. homo, animal. Hinc omnia nomina substantiva substantive sumpta sunt absoluta.

3° Dividitur in *incomplexum et complexum*, prout unico vel pluribus constat vocabulis immediate conjunctis. In termino complexo unum vocabulum distinctè exprimit subiectum, alterum formam. Illud dicitur terminus *principalis*, hoc, terminus *incidens*, sive explicativus, sive determinativus.

33. III. Secundum *extensionem*, termini dividuntur, 1° In *proprius et communes*. Terminus *proprius* dicitur sive a) ut opponitur analogo (31), sive b) ut opponitur communi. Terminus *proprius*, ultimo sensu sumptus, est qui individuam aliquod per notas individuales ipsique proprias directè conceptum significat, uti Alexander, Petrus. Dicitur *communis*, quando de pluribus per notas communes directè conceptis dici potest, secundum eandem significationem, undè pertinet ad genus terminorum univocorum.

Termini ergo communes, non secus ac ideae, simul habent quandam comprehensionem et quandam extensionem : significat enim *immediate* notas communes quibus constat rerum natura, et *mediate* extenduntur ad individua in quibus reperiuntur illæ notæ communes. Jam verò relatio hæc termini communis ad res significatas dicitur *extensio* (24). Porro extensio hæc potest esse major vel minor.

a) Quando terminus communis dicitur de omnibus individuis quibus est applicabilis, nuncupatur *universalis*.

b) Si de quibusdam tantum indeterminatis dicitur, erit *particularis*.

c) Si de individuo aliquo singulari determinato dicere- tur, terminus ipse appellaretur *singularis*.

2° Terminus etiam ratione extensionis, dividitur in *collectivum, et distributivum*, prout de pluribus simul accep- tis, vel seorsim sumptis dicitur; termini : *exercitus, populus*, qui plura simul accepta significant, sunt termini collectivi. Termini : *miles, tiro, etc.*, sunt termini distributivi, quia plura seorsim sumpta representant. Sed idem terminus, potest sumi distributive vel collective : v. g. (distrib.) omnis homo est mortalis; (collect.) omnes homines qui sunt in terra.

34. — Prout termini universales, particulares et communes dialecticæ considerantur, determinari debent per appositionem vel remotionem alicujus particulæ aut signi

æquivalentis. Prout vox generalis assumitur sine particulâ restrictivâ aut extensivâ, dicitur terminus communis, v. gr., homo, arbor. Prout vox generalis, ope alicujus particulæ aut signi æquivalentis, extenditur ad omnia individua quibus est applicabilis, dicitur terminus universalis, v. gr., omnis homo, omnis arbor. *Universale*, juxta vim vocis, idem sonat ac *unum versus alia*, ad proinde est aliquid unam habitudinem seu ordinem habens ad multitudinem, uti *arbor*, qui est conceptus applicabilis omnibus prorsus arboribus.

Prout vox suapte naturâ generalis sumitur juxta partem tantum suæ extensionis, per applicationem particulæ restrictivæ, dicitur terminus particularis : v. gr., aliquis homo, quadam arbor.

35. — Termini non tantummodo considerari debent prout seorsim sumuntur, ac multiplici significatione fruuntur, sed etiam præ sensu illo *determinato* quem habent ex ipsa propositione in quâ existunt; genuinus enim vocabulorum sensus contextu humani sermonis definitur et interpretatur.

Termini, sub hoc respectu considerati nonnullas etiam sortiuntur proprietates. Istæ affectiones, omissis inutilibus et ab usu remotis, ad quique revocari solent a dialecticis, quæ sunt : suppositio, ampliatio, restrictio, distractio, et appellatio :

I. *Suppositio*, quæ generatim est positio unius rei loco alterius, prout terminis competit est usus termini pro se vel pro suo significato. Est vel materialis, vel formalis.

1° Suppositio dicitur *materialis* quando ponit terminum pro seipso seu pro ipsa materia vocali : v. gr., homo est vox quatuor constans litteris.

2° Suppositio dicitur *formalis* quando terminum ponit loco sui significati, nempe signum grammaticale pro se significata : v. gr., homo est animal rationale; philosophia est scientia ultimarum rationum.

Suppositio formalis dividitur in *realem et logicam*, quæ a veteribus simplex etiam dicitur.

a) Suppositio *realis* est, quando terminum ponit loco sui significati, secundum modum existendi quem illud habet extra mentem : v. gr., Socrates est homo. Est ergo tunc nomen primæ intentionis. Prout representat individua, di-

citur *personalis*, cum individua perfectiora sint personæ.
 b) Suppositio *logica* seu simplex est positio seu usus termini pro re significatâ, sed secundum modum existendi quem habet in mente, ut in his propositionibus : Homo est species; arbor est idea generalis. Hinc est nomen secundæ intentionis.

Cum termini immediatè ideas significant, et ideæ dividantur in universales, particulares, singulares, distributivas et collectivæ, sequitur quod suppositio realis easdem divisiones subeat.

II. *Ampliatio*, generatim, est extensio termini a minori ad majorem significationem, v. gr. : Mansueti hæreditabant terram. Sed solet strictius definiri : Acceptio termini pro tempore diverso ab eo quod significatur per verbum propositionis, v. gr. : Justus peccavit. In hac propositione, *vi formæ*, ageretur solummodo de tempore præterito; verumtamen terminum « justus » usurpamus pro tempore diverso ab eo quod significatur per verbum, seu pro præsentis quo est justus. Ampliatio opponitur *statui*, qui est acceptio termini pro tempore eodem, quod significatur per verbum propositionis, v. gr. : Petrus peccavit. In hoc secundo sensu non differt a distractione.

III. *Restrictio* est coarctatio termini principalis, ope termini incidentis, a majori significatione ad minorem, seu ad partem extensionis quam per se haberet, v. g. : Omnis doctus est dignus honore; terminus adjectivus, « doctus » coarctat extensionem substantivi « omnis » quod in se amplectitur etiam indoctos.

IV. *Distractio* est acceptio termini ad significandum pro alio tempore. V. gr. : Cæci vident; claudi ambulant : in quibus propositionibus *cæci* et *claudi* non usurpantur pro eo tempore quo concluditur propositio, sed pro præterito, ita ut sensus sit : qui *erant* cæci et claudi *nunc* vident et ambulant ; unde istæ propositiones veræ sunt in *sensu diviso*, et falsæ in *sensu composito*.

V. *Appellatio* à verbo *appello*, quod significat vocare, seu nomen imponere, est applicatio significati formalis unius termini ad rem significatam per alium terminum, v. gr. : sapiens architectus : in quâ propositione vox sapiens, quæ dicitur de ordinatione rerum, applicatur archi-

tecto. Terminus cujus significatio formalis applicatur, dicitur *appellans*, alter *appellatus*. Appellatio est quedam species suppositionis.

Appellatio dividi solet a dialecticis in *materiale* et *formale*, prout prædicatum cadit supra formale subjecti, vel supra materiale : v. gr., medicus sanat, medicus cantat; sanat enim ut medicus : en *formale* subjecti ; cantat autem, non ut medicus, sed ut homo : en *materiale* subjecti, seu subjectum materialiter sumptum. Formale ergo subjecti est ipsum subjectum prout sub tali forma per terminum significatur ; materiale vero est idem subjectum talem habens formam, non tamen spectatum specialiter sub hac forma.

CAPUT II.

DE JUDICIO.

36. — Hactenus simplicem apprehensionem consideravimus quâ efformanter meri conceptus. Nunc ad secundam mentis operationem aggredimur, seu ad judicium, quod ideas inter se comparamus, atque affirmatione aut negatione conjungimus.

Judicium in primis considerabimus generatim, quoad suam naturam simul et externam manifestationem. Postea ejus elementa rimando quaeremus : 1º Quoi sunt suprema genera seu classes eorum quæ prædicantur. 2º Quot modis unum de aliquo possit prædicari, tanquam superius de inferiori. His perspectis, sponte ad iudicii divisionem devenimus, ac denique ad propositionum proprietates determinandas. Igitur questio erit in primo articulo de natura iudicii et propositionis; in secundo, de prædicamentis; in tertio, de universalibus; in quarto, de variis divisionibus seu aspectibus quo induere possunt iudicium et propositio, et tandem in quinto præcipuas propositionum proprietates recensebimus.

ARTICULUS I.

De natura iudicii et propositionis.

§ I. De iudicio.

37. — Cùm mens duas ideas habet easque comparat, potest earum convenientiam aut discrepantiam percipere, et potest quoque neutrum percipere. Si neutrum perspicimus, nullus novus a mente ponitur actus, ad proinde remanent simplices apprehensiones. Si contra mens perspicit et affirmat identitatem vel diversitatem idearum, fit a mente alius actus, præter simplicem idearum apprehen-

sionem, et hic novus actus simplici apprehensioni additus, dicitur *judicium*.

Judicium ergo ea est animi operatio quæ, duabus ideis inter se comparatis, mens eas aut affirmatione conjungit, aut negatione separat; seu, aliis verbis, est actus quo mens binas ideas aut affirmando *componit*, aut negando *dividit*; inde etiam appellatur *compositio*, *divisio*. Quare ad judicium efformandum requiritur:

1° Ut menti duæ obversentur ideæ;

2° Ut earum fiat comparatio;

3° Tandem ut conspiciatur et eo ipso affirmetur earum identitas vel diversitas.

Eo enim ipso quod mens *habitudinem* hanc idearum con-nectur, eam affirmat aut negat; et hic assensus vel dissensus mentis est propriè judicium, quod idcirco est affirmativum aut negativum.

38. — THESIS: *Judicium est perfecta cognitio.*

Nota. Hæc thesis duo affirmat, nempe judicium esse 1° *cognitionem*; 2° *cognitionem perfectam*.

Prob. 1^a pars. Cognitio generatim est expressio alicujus rei in mente; atqui judicium est quedam hujusmodi expressio *neccis* duarum idearum. Ergo.

Hinc judicium est actus intellectus, non autem voluntatis, ut voluit Cartesius.

Prob. 2^a pars. Ad perfectam rei alicujus cognitionem non sufficit ut res illa representetur in mente, sed requiritur præterea: 1° ut cum diversis suis affectionibus representetur; 2° ut percipiatur *esse in se, objective*, sicut in mente representatur. Atqui per simplicem apprehensionem, res utique representatur in mente, sed per judicium solum, 1° representatur cum diversis suis affectionibus, sicuti est in se; 2° percipitur esse in se sicut in mente representatur. Ergo.

39. — Judicium, etsi per se sit actus simplex, tamen ratione materie est compositum. In judicio enim considerari debent materia et forma. *Materia* generatim sumpta est id quod adhibetur ad rem aliquam extrinsecam. Dicitur *proxima*, quando immediatè adhibetur, quin per novum statum transeat; materia dicitur *remota*, quando

nonnisi per aliquem statum novum fit idonea ad formam recipiendam: v. gr., lapides, respectu domus, sunt materia remota; muri ex lapidibus edificati sunt materia proxima.

In judicio, materia remota sunt ideæ; materia proxima est diversitas vel identitas idearum, et tandem *forma* est affirmatio aut negatio. Per actum illum, quo mens renuntiat hanc identitatem vel diversitatem, quam ideæ habent secundum rem significatam, inducitur forma in materiam. Exindè patet judicium *formaliter* sumptum esse actum simplicem quo conjungimus vel separamus ideas.

Sed est compositum quoad materiam; nam materiam judicii constituunt hæc tria: duæ ideæ earumque habitudo.

40. — Forma stat sive in affirmatione, sive in negatione; undè judicium, præ forma spectatum, distribuitur in *negativum* et *affirmativum* (37, 3^a).

§ II. De propositione.

41. — Sicut vocabulum est signum ideæ, ita propositio est externa judicii manifestatio; ac proindè definiiri potest: *oratio que aliquid de aliquo affirmat aut negat.*

42. — Materiam propositionis constituunt termini orales, seu vocabula, quæ expriment materiam remotam judicii; forma propositionis est verbum substantivum *est*, quod in scholis *copula* nuncupari solet, quia subjectum cum prædicato conjungit seu copulat.

In propositione, id de quo aliquid affirmatur aut negatur, dicitur *subjectum*, quia subest alicui attributioni; id quod de subjecto affirmatur aut negatur, dicitur *prædicatum*: subjecto enim tribuitur; et in tantum subjectum reperitur in hæc propositione in quantum qualitate per prædicatum expressà afficitur. Generatim id quod cum alio conjungitur aut ab alio separatur, de illo *prædicari* dicitur. *Copula* nihil est aliud nisi affirmatio vel negatio quæ significat formam seu affectionem subjecti. Verbum, ut aiunt veteres, significat hanc formam per *modum actionis*, seu in *feri*, dum nomen significat hanc formam per *modum qualitatis*: v. gr., hic homo *intelligit*; verbum indicat actionem intelligendi; substantivum *intelligens* indicat qualitatem.

ARTICULUS II

De prædicamentis.

43. — Judicare, ut constat ex dictis (37), est affirmare convenientiam vel discrepantiam subjecti et prædicati; aliis verbis, est referre subjectum quoddam ad aliquem ordinem entium. Hic ordo multiplex entium ad quem revocari potest subjectum, est ordo categoriarum; unde per categorias a κατηγορία, (græcè), seu prædicamenta (latine), intelliguntur omnes rationes generaliores ad quas revocari potest aliquod subjectum, seu omnes formas sub quibus potest considerari aliquod subjectum in judicio. Quapropter disputatio de prædicamentis aliquo modo ad questionem de judicio spectat.

44. — Scholastici distinguunt prædicamenta a prædicato et prædicabili :

1° *Prædicatum est id quod quolibet modo de altero enunciat*, ut homo de Petro.

2° *Prædicabile est id quod potest affirmari de pluribus*; ut lapis de omnibus lapidibus.

3° *Prædicamentum est ordo, seu series et collectio prædicatorum aut prædicabilium sub aliquo summo genere, seu, aliis verbis, prædicamenta sunt suprema notionem, de quibus in logica tractatur*: v. gr., prædicamentum *quantitatis* est suprema notio cuius omnes quantitates prædicatæ aut prædicabiles sunt diversi modi.

45. — In determinandos omnes illos aspectus attributi et subjecti in iudiciis et propositionibus, incubuerunt Aristoteles et Kantius; hinc famosæ illæ categoriæ ad quas omnia iudicia per sua prædicata revocari possunt. Primus, attentis tantum *diversis rerum respectibus*, decem, dum secundus, *solam iudiciorum formam*, (ut hæc ab ipso accipitur), considerans, duodecim enumeravit. Categorias Aristotelis tantum recensimus, quæ sunt magis vulgaræ, usque theologorum scholasticorum probatæ.

Hujus divisionis ratio repetitur ex diversis interrogationibus quæ de aliquo subjecto singulari, v. gr., de Petro, fieri possunt. Quæri enim de ipso potest: 1° quid sit; 2° quantus; 3° qualis; 4° cuius sit; 5° quid agat;

6° quid patiat; 7° ubi sit; 8° quando sit; 9° quo in situ; 10° qualiter vestiatur. Hinc decem prædicamenta Aristotelica sunt: substantia, quantitas, qualitas, relatio, actio, passio, ubi, quando, situs et habitus, quæ in his versibus veteres comprehenderunt.

1 ^o Arbor	sex	servos	ardore	refrigerat	ustos,
Subst;	quant;	relatio;	qualitas	actio;	passio.
2 ^o Ruri	cras	stabo;	sed	tunicatus	ero
Ubi;	quando;	situs;		habit.	

46. — Jam ex hoc exemplo adducimur ad singularum categoriarum definitionem.

1° *Substantia est ens per se stans*, quod scilicet alicui subjecto non inhaeret; v. gr. arbor. Scholastici, post Aristotelem, substantias in duplicem classem distribuunt, scilicet in substantias primas et substantias secundas.

Primæ dicuntur omnes substantiæ individuales; v. g. Petrus, Paulus, hæc arbor. Per substantiam *secundam* intelligitur ea qua in genere sumitur, et de primis prædicatur, ut homo in genere, arbor generatim sumpta, quæ prædicari possunt de omnibus hominibus et arboribus.

2° *Quantitas est positio partium extra partes*: v. g. sex. Quantitas est vel continua, vel discreta. Dicitur *continua*, quando constat partibus quæ non habent proprios limites: v. gr. baculus, linea; dicitur etiam *quantitas motis*. Quantitas dicitur *discreta*, cuius partes conjunctæ non sunt: v. gr. acervus decem lapidum; hæc etiam appellatur *quantitas multitudinis*. De hæc re fusiis in Methaphysicâ agemus.

3° *Relatio est respectus unius ad aliud*, ut in exemplo antea dato: servus, qui dicit ordinem ad dominum, seu aliud respectu.

4° *Qualitas*, quæ res *uales* dicuntur, est *quid substantiæ adjectivæ* ad quodecumque ejus complementum: v. gr. ardens, bonus, malus.

5° *Actio est mutatio quæ fit a causâ activitatem suam exercente*; v. gr. refrigerare, percutere.

6° *Passio est mutatio quæ in aliquo subjecto recipitur*, v. gr. moveri, comburi.

7° *Ubi est determinatio ad locum*, v. gr. ruri esse, aut esse infra, supra.

8° *Quando est determinatio ad tempus*; v. gr. esse præteritum, futurum.

9° *Situs est dispositio partium in loco*; uti sedere, cubare.

10° *Habitus est denominatio de prompta ex quolibet tegumento seu ornamento corporis vel rei*; v. gr. purpuratus, indutus.

ARTICULUS III.

De transcendentibus et prædicabilibus seu universalibus.

47. — In prædicamentis, consideravimus quot sint suprema genera ad quæ revocari queat quodlibet subjectum alicujus propositionis. Nunc quaerendum est quotuplici modo aliquid de alio prædicari possit (44).

Vox *prædicare*, ut monuimus, idem valet ac enuntiare de aliquo.

48. — Animadvertendum est quasdam esse notiones quæ de pluribus, neutiquam verò de omnibus, affirmari possunt, et quasdam alias quæ de omnibus prorsus dicuntur.

Priores notiones nuncupantur *universales* seu *universalia*. Universale, juxta vim vocis, est *unum versus alia*, seu unitas *habens habitudinem* ad multa; uti, v. gr., conceptus *hominis*, qui de omnibus hominibus dici potest, licet sit unus in se.

Notiones secundi ordinis *transcendentales* appellantur. Istæ notiones transcendentales, propter *suam indeterminationem*, omnibus omnino rebus competere possunt, et sunt sex; ens, res, aliquid, unum, verum et bonum; de omnibus affirmari possunt, non tamen univoce (31, 1°); unde nonnisi improprie dicentur universales.

Notiones non transcendentales, licet de omnibus prorsus rebus prædicari non possint, affirmantur tamen de omnibus in aliquo genere entium. Istæ notiones *univoce* competunt suis inferioribus, et proprio dicuntur, ad discrimen transcendentium, *universales*.

49. — Dicitur etiam *universale* id quod representant

notiones universales; proinde in ordine reali, sicut in ordine logico seu prædicationis, concipi potest. Quando sumitur in ordine reali, dicitur *universale metaphysicum* aut *in essendo*; si consideratur in solo ordine logico, dicitur *universale logicum* seu in *prædicando*. Hic agitur de solo universali logico.

Universalia numero quinque sunt: genus, species, differentia, proprium et accidens.

1° *Genus* est id quod de pluribus speciebus affirmari potest tanquam aliquid ipsis commune; undè est pars, non determinans, sed determinabilis, essentia; v. gr., notio *animalis* respectu hominis.

2° *Species* est hæc ratio quæ constituit essentiam communem plurium individuum, seu est *unum aptum inesse multis numero differentibus*, et de illis affirmari tanquam exprimens totam rei essentiam; v. gr., *hominis* ratio, quæ de omnibus individuis generis humani prædicatur, tanquam aliquid constitutum totius essentia.

3° *Differentia* est id per quod una species ab aliis speciebus discriminatur quæ sunt ejusdem generis. Genus commune est pluribus speciebus; et ideò pro aliquam notam debet determinari, ut exurgat specierum diversitas; v. gr., notio generica *animalis* communis est homini et aliis animalibus; sed statim ac huic notioni adicitur nota *rationalis*, notio generica determinatur, atque exurgit notio speciei. Hinc notio *rationalis* differentiam exhibet inter speciem humanam et alias species animantium, et ideò dicitur *differentia*.

Genus est pars determinabilis totius essentia, dum differentia est pars determinans; et exindè patet genus et differentiam esse partes essentia; sui speciei.

4° *Proprium* est id quod pluribus competit, tanquam *accessario dimanans ab eorum essentia*, ita ut, sicuti dicit Gondin, *omni, soli ac semper accidat speciei*; v. gr., facultas loquendi, facultas ridendi sunt semper in omni et in solo individuo humano; sunt ergo *propria* hominis.

5° *Accidens* est id quod pluribus ita competere potest ut possit esse vel abesse saltem eorum essentia; v. gr., scientia in homine.

50. — THESIS: *Præter hæc quinque uniuersalia, non dantur alia.*

Probatur. Quidquid est commune pluribus, seu uniuersale, pertinet ad suorum inferiorum essentiam vel non pertinet. Atqui :

1° Si non pertinet ad essentiam, vel connectitur cum illâ, vel non connectitur; est ergo *propium vel accidens.*

2° Si pertinet ad essentiam, vel illam totam complectitur, et dicitur *species*; vel est pars essentia, et hæc pars etiam bifariam distingui potest: si est pars pluribus speciebus communis, est *genus*; si non est communis, tunc est propria solius speciei, et dicitur *differentia.*

Ergo ex eo quòd alia hypothesis efformari nequeat, quinque tantum sunt predicabilia.

51. — Genus dividi potest, per accidens, in supremum, intermedium et proximum. Idem dici solet de specie et differentia.

Genus *supremum* illud est *quod sub alio superiori genere non continetur*; v. gr. notio substantia.

Genus *proximum* seu infimum illud est *quod infra se non habet genus*, sed tantum *species*: ut animal respectu hominis.

Genus *intermedium* illud est *quod inter supremum et infimum continetur*; ac proinde tam supra se quam infra se aliud genus habet; v. gr., vivens.

Genus et differentia, quæ ad speciem constituendam concurrunt, sunt genus proximum et differentia proxima, quæ dicitur etiam ultima, specifica aut propria.

52. — Ex dictis patet notionem genericam ad plura se extendere quam notionem specificam; siquidem dicitur de hac specie, cuius est pars, et de aliis speciebus: unde *predicatur* de individuis hujus speciei, sicut de individuis aliarum specierum in quas ingreditur. Ergo major est ejus extensio. Constat præterea

Genus superius majorem etiam habere extensionem ac genus subalternum; nam notio generis superioris continetur in notione generis inferioris; et idcirco predicari potest de omnibus inferioribus generis subalterni, sicut de aliis pluribus: v. gr. *vivens* est genus superius res-

pectu *animalis*; sed animal est aliquod vivens, ac proinde genus *vivens* dici potest de omnibus animantibus, et insuper de entibus pluribus quæ non sunt *animalia*: ergo majorem habet extensionem.

Et ratio ob quam ad plura aliquis conceptus se extendat, reperitur in paucitate notarum quibus coalescit. Ex. gr. *Animal* præ *vivente* numerosioribus constat notis; nam est *vivens* (1° nota) *sensu præditum* (2° nota). Species respectu generis numerosiores etiam habet notas: v. gr. *hominis* conceptus in orline ad conceptum *animalis* spectatus complectitur notiones *animalis* (1° nota) et *rationalis* (2° nota). Ergo comprehensio in notione specificâ est major quam in genericâ, et in genere subalterno quam in superiore: ac proinde: *Quòd major est extensio, eò minor fit comprehensio, et vice versâ.*

53. — Prout igitur a minus extensis ad magis extensa progredimur, removemus quasdam notas, quæ sunt in comprehensione minus extensi; eò fit generalior notio quò plures removentur notæ. Fit uniuersalissima seu transcendens, quando, demptis aliis notis, unica et omnino simplex remanet notio: v. gr., si in hominis conceptu demitur notia *rationalis*, exurgit notio extensor: *animal*; si in animali absconditur notia *sensu præditum*, remanet notio *vivens*, quæ est magis extensa. Si in vivente fit præcisio notionis *vite*, remanet *substantia*, quæ tandem per abstractionem alicujus notæ *stans per se*, dat locum notioni transcendentali: *ens*.

Hæc operatio seu hic processus mentis quo per præcisioem intellectûs relinquuntur quedam notæ specialiores, dum alia magis generales seorsum considerantur, dicitur *præcisio mentalis* vel *abstractio* (abstrahere, nempe *trahere ab*).

ARTICULUS IV.

De divisione judiciorum et propositionum.

I. De divisionibus quæ Judicis et Propositionibus simul competunt.

54. — In divisione judiciorum et propositionum considerari debent materia, sive proxima, sive remota, forma

et extensio; unde quadrifariam dividuntur propositiones.

I. Ratione *materia proxima*, propositio dividitur in *necessariam*, *impossibilem* et *contingentem*; prout, 1° prædicatum necessarii refertur subiecto, seu per se inest subiecto : v. gr., spiritus est immaterialis; vel 2° prout notio attributi omnino repugnat notioni subiecti : v. gr. circulus est quadratus; vel 3° prout prædicatum potest ab arbitrio aut pro circumstantiarum varietate subiecto tribui, vel ab ipso removeri.

66. — II. Ratione *materia remota*, seu terminorum, propositio dividi potest in simplicem seu *categoricam*, et compositam.

1° Propositio dicitur *simplex*, quando *unico subiecto et attributo constat*; subiectum vel attributum pluribus terminis coalescere possunt, dummodo hi termini non colliguntur ope alienius particulæ.

2° Propositio dicitur *composita*, quando *plures terminos connectit ope alienius particule*, conditionalis, copulativæ, disjunctivæ, etc., aut *pluribus coalescit propositionibus*.

Propositiones compositæ ad quadruplicem classem revocari possunt, nempe ad conditionalem, copulativam, disjunctivam et causalem.

Si termini conjunguntur per particulam conditionalem, propositio erit *conditionalis* (1); v. gr., si homo habereit alas, volaret. Si termini connectuntur per particulam copulativam et, disjunctivam vel, causalem *propter*, propositio erit *copulativa*, *disjunctiva* vel *causalis*.

III. Ratione *formæ* propositio dividitur in *affirmativam* et *negativam*, prout copula non afficitur particula negante *non*, vel afficitur.

1° In propositione affirmativa, prædicatum tribuitur subiecto secundum omnes et singulas notas quæ in ipsius prædicati comprehensionem ingrediuntur. Illud prædicatum generatim est terminus *particularis*, quia in his propositionibus affirmamus subiectum esse unum ex iis quibus prædicatum convenit : v. gr. lapis est durus.

(1) Propositio *conjunctiva* quæ negat duas enunciationes posse simul esse veras, reponitur inter hypotheticas, dum propositio copulativa re- censetur inter categoricas, quæ nempe aliquid de aliquo verè prædicant.

2° In propositionibus negativis, prædicatum a subiecto removetur juxta omnes notas sue comprehensionis, sed non juxta singulas : unde comprehensio collectivè sumpta a subiecto removetur. In hæc propositione : homo non est arbor, arbor juxta complexum notarum quibus constat, removetur ab homine; parùm refert utrum in arbore sint quedam notiones quæ etiam in homine reperiuntur, dummodo sit diversitas in summa notarum. In his propositionibus, prædicatum est universale, quia declarant subiectum esse rem diversam ab attributo, ideoque non esse in extensione hujus prædicati inclusum : igitur attributum universim removetur a subiecto.

IV. Ratione *extensionis*, propositio dividitur in universalem, particularem, indefinitam seu communem, et singularem.

Nota. Extensio alicujus propositionis determinatur ab extensione subiecti; nam forma propositionis, seu affirmatio, tantum se porrigit quantum patet subiectum. In hæc propositione : homo est rationalis, prædicatum *rationalis* eatenus affirmatur quantum subiecto applicatur, ac proinde juxta solam mensuram subiecti; dicitur de solo subiecto, itaque de iis tantummodo quæ in subiecti extensione includuntur. Tota igitur propositio ad ea tantum se extendit quæ in extensione subiecti reperiuntur.

Hinc in prædicta divisione propositionum, debemus solam subiecti extensionem considerare.

56. — 1° Quando subiectum universaliter sumitur, nempe juxta totam suam extensionem, propositio dicitur *universalis* : v. gr., omnes homines sunt justi.

2° Prout subiectum particulariter sumitur, scilicet juxta partem tantum sue extensionis, propositio ipsa erit *particularis*; ut : *quidam* homines sunt justi.

3° Quando subiectum indefinitè sumitur, nempe sine particula determinante, propositio ipsa dicitur *indefinita* : homo est justus.

4° Quando subiectum est aliquod nomen singulare, seu quoddam individuum denotat, propositio dicitur *singularis* : hic homo, scilicet Petrus, est justus.

57. — V. Præterea inter propositiones compositas, enumerari possunt propositiones modales et exponibiles.

1° *Propositio modalis* opponitur *propositioni absolutæ*. *Propositio absoluta* simpliciter *rennuntiat unum de alio*; *propositio modalis* ea est quæ *declarat modum quo attributum convenit subjecto* : v. gr., Deus necessarii est justus.

2° *Propositio exponibilis* ea est quæ *indiget explicatone* propter aliquam expressionem quæ reddit sensum obscurum. *Propositio quæ exponibilem explicat* dicitur *exponens*.

Propositio exponibilis dicitur vel *exclusiva*, vel *exceptiva*, vel *reduplicativa*, prout ei admiscetur particula *exclusiva tantum, duntaxat*, aut *exceptiva præter, extra*, aut tandem *reduplicativa, quatenus, prout*. Hæc ultima dicitur *propositio reduplicativa*, quia in ea fit quedam reduplicatio subjecti : v. gr., homo, in quantum homo, est ad imaginem Dei creatus.

58. — VI. Præter has divisiones propositionum, alia etiam posset desumi ex relatione signi ad rem significatam. Quando *propositio consonat* rebus expressis, seu congruit *objecto*, dicitur *vera* : v. gr., hæc arbor est viridis, est *propositio vera*, si illa arbor reapse habet talem qualitatem. Si ab *objecto dissonat*, *propositio hæc* erit *falsa* : v. gr., si diceretur : hic homo est albus, dum est niger, *propositio* esset *falsa*.

II. De divisionibus quæ *judicio* sunt *proprie*.

I. *Judicia*, quæ per *propositiones* exprimuntur, possunt *partiri ratione modi* quo alliruntur, 1° in *judicia a priori*, et *judicia a posteriori* 2° in *judicia mediata* et *immediata*.

69. — 1° Quando ex sola *idearum* consideratione efformantur, nempe *seposita* qualibet *experientia*, dicuntur *a priori*. Hoc fit cum una *idea* percipitur tanquam *inclusa* in *ratione* alterius; tunc simul contemur *ideas earumque identitatem* vel *differentiam*. v. gr. : *Idea totius* includit *ideam partis*, et *ideas istas* intueri non possumus, quin *conspiciamus : totum esse majus parte*.

Hæc *judicia a priori* dicuntur etiam *pura*, quia ab *experientia* non pendunt; dicuntur *rationalia*, quia sola *ratione* efformantur; dicuntur *analytica*, quia ex *analisi* unius *termini* efflorescit alter *terminus* *judicii*; v. gr., in *supe-*

rius *prolato* *judicio*, ex *analisi* *notionis istius* emergit *notio partis*.

2° *Judicia* sunt *a posteriori*, quando *facto ipso* et *experientia* fundantur, v. g., *ignis* comburit; *quia de causa empirica* etiam dicuntur, seu *experimentalia* et *physica*. Præterea vocantur *synthetica*, quia una *idea* non est de *ratione* alterius, sed, *suadente experientia*, attributum *subjecto* copulatur.

60. — II. *Judicia* sive *analytica*, sive *synthetica* dicuntur *immediata*, quando *identitas* vel *discrepancia* *idearum* illico patet : *mediata*, quando *relatio terminorum* non detegitur nisi ope *ratiocinii*.

Istæ *divisiones proprie* sunt *solius* *judicii*, dum *aliæ* quas recensimus, communes sunt tum *judicio*, tum *signo* *judicii* seu *propositioni*.

61. — *Judicia* quedam *scientiarum* *fontes primarios* seu *principia* constituunt, et ideo dicuntur *axiomata*, a verbo *ἀξιωμα* (*diglitas*).

Ut *judicium* sit *axioma* requiritur : 1° Ut sit per se seu *immediate evidens*. 2° Ut *universalitatem* habeat.

Hinc omnia *judicia analytica* *immediata* sunt *axiomata*, nam, 1° *evidentia* *immediata*, atque 2° *necessitate* et *universalitate* semper fruuntur.

Sed *judicia synthetica*, etiam *immediata*, non sunt semper *axiomata*, quia sæpenumerò *carent universalitate*, quam cæteroguin *singularia* induere nequeunt; siquidem circa *individua objecta* versantur : v. gr., *ego cogito, patior, etc.*

Judicia synthetica, quæ non sunt *singularia*, sed *particularia*, possunt aliquando ad *universalitatem* attingi, et sic *axiomata* evadunt : v. gr., hi *lapides* non suffult *deorum* ruunt. Quando *experientia* *facta* sufficit ut *gravitas* de omnibus *propris lapidibus* dici possit, habemus illud *axioma* : omnes *lapides* sunt *graves*, seu *deorsum* ruunt.

ARTICULUS V.

De *propositionum proprietatibus*.

62. — Hactenus *propositiones* consideravimus quoad *sua intrinsicæ constituenta*; verum in *ordine* ad *alias pro-*

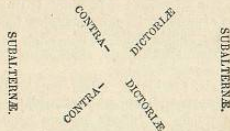
positiones etiam inspicere possunt: tunc varias habent proprietates, quæ sunt oppositio, equipollentia et conversio.

I. De oppositione.

63. — *Oppositio est repugnantia inter duas propositiones eodem subjecto et prædicato constantes.* Differre possunt propositiones tum quantitate, tum qualitate, tum utraque simul.

Quando sola *quantitate* differunt, vocantur *subalternæ*. Si *qualitate* solum discrepant, esse possunt duplicis generis, prout sunt vel universales vel particulares: duæ propositiones universales *qualitate* discordes, dicuntur *contrariæ*; propositiones particulares ratione solius *qualitatis* dissimiles vocantur *subcontrariæ*. Tandem vocantur *contradictoriæ*, quando simul *quantitate et qualitate* differunt: si tamen subjectum esset singulare; possent differe *sola qualitate*. Hinc quatuor exurgunt oppositionis genera.

A. Omnis homo est justus. CONTRARIÆ, E. Nullus homo est justus

I. Aliquis homo est justus. SUBCONTRARIÆ. O. (1) Aliquis homo non est justus.

I. Principium. Propositiones *subalternæ* A I — E O possunt esse *simul veræ et simul falsæ*, cum revera inter has nulla sit oppositio propriè dicta, imò una includatur in altera, scilicet particularis in universali: v. gr., omnis homo est justus; aliquis homo est justus.

Hinc 1° si vera est universalis, vera erit particularis, quæ in ipsa continetur. Sed 2° falsa esse potest univer-

(1) Assertit A, negat E, verum generaliter ambo. Assertit I, negat O, sed particulariter ambo.

salis, quin particularis sit falsa; nam ad alia se extendit affirmatio universalis, quæ non continentur in extensione particularis, ac proinde in hac tantum parte suæ extensionis potest peccare. Verum 3° si falsa esset particularis, necessarîo falsa esset universalis, quæ falsitatem particularis, quam continet, necessarîo in se recipit. 4° Si tandem vera est particularis, nihil sequitur quoad veritatem vel falsitatem universalis.

II. Principium. Propositiones *contradictoriæ* A O — E I non possunt esse *simul veræ nec simul falsæ*. Nam idipsum quod affirmatur in una, negatur in altera. Porro aliquid non potest simul esse et non esse. Ergo ex veritate unius contradictoriæ, inferitur falsitas alterius et vicissim. Ex.: omnes homines sunt rationales; quidam homines non sunt rationales.

III. Principium. Propositiones *contrariæ* A E 1° *Possunt esse simul falsæ*; quia inter ipsas datur medium quod potest esse *exclusivè* verum: v. gr., inter has propositiones: Omnis homo est justus, nullus homo est justus, reperitur sequens propositio *exclusivè* vera: Quidam homines sunt justus. Hinc iustitia non potest neque affirmari neque negari de omnibus. Itaque ex demonstrata falsitate unius contrariæ non concluditur ad veritatem alterius.

2° *Non possunt esse simul veræ*. Etenim ex veritate unius contrariæ, quæ est universalis, sequitur veritas ejus subalternatæ, ut diximus (P. I.). Atqui hæc subalternatæ est contradictoria alterius contrariæ. Ergo si duæ contrariæ essent simul veræ, sequeretur duas contradictorias esse simul veras, quod est contra secundum principium. Exemplum habetur in schemate supra posito.

IV. Principium. Propositiones *subcontrariæ* I O 1° *Possunt esse simul veræ*. Nam prædicatum in una propositione de iisdem inferioribus non dicitur ad quæ subjectum alterius propositionis se extendit; v. gr., quidam homines sunt justus; quidam homines non sunt justus. Non agitur de iisdem hominibus. Tamen in materia *necessaria* (54-1°), non possunt esse simul veræ, aut falsæ; v. gr., aliquis angelus est spiritus; aliquis angelus non est spiritus; et ratio adducta non valet nisi in materia contingenti. 2° *Non pos-*

sunt esse simul falsæ. Etenim si essent simul falsæ eârum contradictoriæ essent veræ. Atqui hæ contradictoriæ constituunt duas contrarias, quæ esse non possunt simul veræ (P. III, 2°).

Ergo duæ subcontrariæ non possunt esse simul falsæ.

II. de Equipollentia.

64. — *Equipollentia*, ut nomen indicat, est eadem significatio duarum propositionum, quæ eodem subjecto et attributo constat, sed differunt una aut altera negatione; v. gr., non omnis homo est justus; aliquis homo non est justus. Sicut quelibet propositio habet aliquam sibi oppositam, ita et æquipollentem, quæ in sensu logicorum fit ope particulæ negativæ *non*.

Principium. Particula negativa in propositione destruit id quod post se reperit, ac proinde mutat quantitatem et qualitatem, quando præfigitur. Hinc

I. Regula. Quando toti propositioni præfigitur negatio, seu ponitur ante subjectum, hæc propositio fit æquipollens suæ contradictoriæ.

Probatur. Propositiones contradictoriæ differunt quantitate et qualitate. Atqui negatio toti propositioni præfixa mutat quantitatem et qualitatem. Ergo hæc propositio sola appositione hujus negationis fit æquipollens suæ contradictoriæ: v. gr., propositio A per præfixam negationem fit: Non omnis homo est justus, seu æquipollens propositionis O, aliquis homo non est justus.

II. Regula. Si postponitur subjecto, propositio hæc efficitur æquipollens suæ contrariæ aut subcontrariæ.

Probatur. Negatio post se solum qualitatem reperit, ac proinde fit mutatio solius qualitatis. Porro propositiones contrariæ differunt sola qualitate. Ergo. V. gr., : Propositio A, juxta hanc regulam, fit: Omnis homo non est justus, seu æquipollens propositionis E: nullus homo est justus. Eodem modo propositio I fit æquipollens suæ subcontrariæ O.

III. Regula. Si præponitur simul et postponitur subjecto particula negativa, propositio fit æquipollens suæ subalternæ.

Probatur. Dum particula *non* præponitur toti proposi-

tioni mutatur quantitas et qualitas; sed per postpositionem, quæ attingit solum qualitatem, fit nova mutatio hujus qualitatis, quæ proinde ad pristinam statum redintegratur. Ergo fit mutatio solius quantitatis, qualitate eadem remanente; hinc propositio hæc fit æquipollens suæ subalternæ quæ sola quantitate ab ipsa differt. V. gr., si propositioni A, præponitur et postponitur particula negativa, fit: non omnis homo non est justus, quæ propositio est æquipollens propositionis I: aliquis homo est justus.

III. De Conversione.

65. — *Conversio est inversio propositionis*, ita ut subjectum fiat prædicatum, et prædicatum fiat subjectum, salva tamen propositionis veritate et qualitate, v. g.: *sapientia non est justitia; justitia non est sapientia*. In conversione incolumis remanet veritas, quando identitas vel diversitas terminorum servatur, quod contingit quotiescumque termini non augentur quoad extensionem nec mutantur quoad suppositionem.

Triplex est conversio: simplex, per accidens, et per contrapositionem, quæ tamen non est conversio propriè dicta.

1° *Conversio simplex* habetur, quando fit mutatio terminorum, servata eadem quantitate propositionis. Hinc non contingit nisi in propositionibus quarum subjectum et prædicatum habent eandem extensionem, ac proinde 1° in particulari affirmativa, ac 2° in universali negativa.

2° *Conversio dicitur per accidens*, quando variatur quantitas propositionis, nempe quando ex universalis fit particularis, et vicissim, saltem si ratione materiæ dari posset conversio propositionis particularis in universalem. Hinc locum habet in propositione universali affirmative. Universalis negans potest etiam isto modo converti; v. gr.: Nullum corpus cogitat. Aliquid cogitans non est corpus.

3° *Conversio per contrapositionem* habetur quando utriusque termino transposito præfigitur particula *non*, ita ut termini converti ex finitè in infinitum mutantur. Hic modus convertendi a Dialecticis fuit excogitatus, quia solum propositioni particulari neganti potest aptari. Pro-

positio enim hæc non potest converti: 1° *simpliciter*, quia attributum est universale, dum subjectum est particulare, unde nulla conversio possibilis sine mutatione quantitatis. 2° Non potest etiam converti *per accidens*, nam subjectum particulare transiens in attributum propositionis negantis fit semper universale; igitur eandem non servaret quantitatem: Sit in exemplum ista sequens propositio: Aliquis homo non est medicus; hæc non potest sine absurditate converti simpliciter:

Aliquis medicus non est homo;

Neque per accidens: Omnis medicus non est homo. Convertitur ergo per contrapositionem, et sic, juxta formam dialecticam, habemus:

Aliquis non medicus non est non homo, seu more vulgari loquendi:

Aliquis, qui non est medicus, est homo.

CAPUT III.

DE RATIOCINIO.

66. — Circa tertiam mentis operationem, ad quam simplex apprehensio et iudicium ordinem habent, quinque a nobis sunt consideranda: 1° natura ratiocinii, et spectatim syllogismi simplicis; 2° syllogismi simplicis leges; 3° variae formæ quas induere potest *syllogismus simplex*; 4° diversa genera argumentationis generatim sumptæ, et tandem 5° fallaciæ quibus deturpari potest motus mentis discurrantis de iudicio ad iudicium. Hinc caput illud in quinque articulos distribuemus.

ARTICULUS I.

De natura ratiocinii, et spectatim syllogismi simplicis.

67. — Judicia, ut antea diximus, sunt duplicis generis, immediata vel mediata (60). Iudicium dicitur: 1° immediatum, quando nexus terminorum quibus coalescit illic deprehenditur; 2° mediatum, quando idearum nexus non deprehenditur nisi per comparationem earum cum aliqua

tertia idea. Operatio hæc quæ ita deprehendimus nexum alicujus iudicii mediatæ dicitur ratiocinium, quod propterea definiri potest: *ea mentis operatio per quam, instituta comparatione duarum idearum cum tertia, illarum inter se identitatem vel discrepantiam percipimus.*

68. In ratiocinio ergo tria sunt consideranda: *idea* quibus constat, *judicia* quæ ex ideis efformantur, et tandem *nexus* iudiciorum. 1° Ideæ constituunt materiam *remotam* ratiocinii, idè quia in ratiocinio non ingrediuntur, nisi prius in iudiciis efformatis coalescant. 2° Judicia ex ideis efformata constituunt materiam *proximam* ratiocinii, in quantum absque ulla dispositione ulteriore, seu interna transformatione, sunt idonea ad formam ratiocinii recipiendam. Tandem 3° nexus iudiciorum, nempe eorum dispositio ad concludendum, dicitur *forma*, quæ proinde nihil est aliud quàm nexus qui inter judicia ex quibus infertur et iudicium quod eruitur intercedit.

69. — Id ex quo aliud infertur, dicitur *antecedens*; id quod infertur, dicitur *consequens*. Consequens non debet confundi cum *consequentia*, quæ est ipsa forma ratiocinii, seu ipse nexus consequentis cum antecedente: est ergo necessarius vera aut falsa, nam nexus ille existit vel non existit.

Ad hanc distinctionem melius intelligendam, juvat cognitio discriminis quod existit inter ratiocinium et argumentationem: *argumentatio* enim se habet ad ratiocinium sicut propositio ad iudicium. Argumentatio est signum seu expressio ipsius ratiocinii, ac proinde definiri potest: *oratio quæ propositio una ex aliis infertur.*

Jamverò id quod propriè nuncupatur antecedens, est id, seu (in argumentatione) hæc propositio ex qua alia infertur, dum consequens est illa quod infertur. Sed mens humana potest decipi in argumentando, et exinde pro vero nexu idearum potest assumere nexum apparentem et non realem; hinc consequens verum aliquando aderit absque vera *consequentia*, et vicissim. Hinc differre possunt consequens et consequentia.

70. — Ad ratiocinium semper requiritur duplex actus apprehensivus: 1° actus quo apprehenditur relatio, sive identitatis, sive discrepantiæ duarum idearum plus mi-

nusve dissitarum cum quadam idea, quæ adhibetur ut terminus comparationis. Primæ idea, eæ sunt quarum nexus ignoratur; terminus comparationis est tertia quedam idea adhibita ad manifestandum hunc nexum ignotum, vi principii identitatis : *que sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se.* 2° Alior actus apprehensivus qui requiritur, ille est quo apprehendimus identitatem vel discrepantiam idearum dissitarum vi comparationis earundem cum tertia idea. Hæc relatio identitatis vel discrepantiae est id quod strictè constituit consequentiam, et hæc perceptio est ipsa formalis actio ratiocinandi.

71. — Ratiocinium simplex et completum est *sylogismus* simplex, qui unam completam exprimit ratiocinationem. Sylogismus est *ratiocinium tribus constans propositionibus ita inter se connexis, ut duabus positis, tertia necessario sequatur.* Est ergo *species simplicior et perfectior* ratiocinii, quia simpliciter et immediate confert duas ideas ad terminum comparationis, et statim refert nexum sic detectum.

1° Hæ duæ ideae quæ comparantur, dicuntur *extrema*, dum terminus comparationis dicitur *medius terminus.*

2° Duo prima iudicia, quibus comparantur extrema cum medio termino, dicuntur *premissa*, et constituunt antecedens syllogismi, dum iudicium quo exprimitur hæc relatio per præmissa detecta, dicitur *conclusio, illatio, aut consequens.*

3° In conclusione exprimitur relatio extremorum; undè conclusio constat extremis, qui constituunt subjectum et attributum illationis. Majus extremum est attributum conclusionis, quia est terminus magis extensus; attributum enim alicujus propositionis majorem habet extensionem ac subjectum; nam, ut constat ex dictis (52°, 53), attributum semper omnibus subjecti inferioribus se extendit, ac generatim aliis pluribus. Minus extremum fit subjectum conclusionis, propter consimilem rationem.

4° Præmissa in qua majus extremum cum medio comparatur, dicitur *propositio major*, quia ordinariè priori loco ponitur, aut simpliciter *major*; dum præmissa in qua minus extremum confertur cum medio, dicitur *propositio minor.*

ARTICULUS II.

De legibus syllogismi simplicis.

72. — Dialectici, dum leges syllogismi rimantur, considerant simpliciter connexionem materiæ proximæ et materiæ remotæ, seu querunt utrum hæc elementa sint apta ad dandam conclusionem, nempe ad recipiendam formam ratiocinii.

Veritas aut falsitas propositionum non consideratur in dialecticâ, quæ haudquaquam querit utrum propositiones consonent rebus expressis necne, sed pensat tantummodo an servet identitas terminorum, dum ex unâ propositione in aliam hi transferuntur. Igitur regulæ syllogismi simpliciter versantur circa hæc veluti materialium seu mechanicam concatenationem terminorum et propositionum, quæ dicitur forma syllogismi.

73. — Tota hæc syllogismi legum latio ad octo regulas revocari solet; istæ regulæ, quas excogitavit Aristoteles, sufficiunt ad præcavenda omnia sophismata. Verumtamen auctores, alii plures, alii pauciores enumerant regulas. Sic in logica Portûs-Regalis (Port-Royal) sex enumerantur leges, quæ etiam ad duas tantum reducuntur; Bossuetius eundem numerum regularum tradidit; tandem Goudin, simul cum Euler, has leges ad quatuor coarctavit.

Sed hæc discrepantia unicè provenit ex eo quod considerant hæc rem alii modo generali, alii modo specialiori; quoad rei substantiam, nulla prorsus diversitas. Reapse unica ferè est regula quæ cæteras omnes includit : *Major conclusionem implicitè continet, et minor declarat hæc conclusionem contineri in majore.* Hæc regula ex ipsa ratiocinii natura deducitur. Etenim propositio major affirmat relationem identitatis, vel diversitatis inter majus extremum et medium terminum; undè implicitè continet conclusionem, dummodo melius sit identicum cum minore extremo, seu melius ipsum includat. Hæc autem identitas affirmatur in minore, quæ proinde declarat conclusionem contineri in majore. Major ergo considerari potest tanquam continens, et minor ut applicans. At regula hæc, utpotè nimis generalis, non sufficit ut omnia facile depre-

hendantur vitia quæ in syllogismis obrepere possunt, et ideò octo regulæ aptè tradi solent.

74. — Omnes istæ regulæ principio identitatis et principio contradictionis nituntur, aut potius sunt particulares applicationes horum principiorum. Principia hæc in scholis modo sequenti enuntiantur solent: Principium identitatis: *Quæ sunt eadem uni tertio sunt eadem inter se.* Principium repugnantia: *Duo quorum unum convenit cum tertio, alterum verò non convenit cum tertio assumpto, inter se convenire vel non convenire possunt.*

Hisce axiomatibus potest adijci sequens principium: *Duo quorum neutrum convenit cum tertio assumpto, inter se convenire vel non convenire possunt.*

1° Primum effatum, quatenus spectatim ad dialecticam spectat, modo sequenti proponi potest: Quidquid affirmatur de notione superiore distributivè sumpta, debet etiam affirmari de singulis ejus inferioribus; aliis verbis, quidquid de omnibus seu de aliquo genere dicitur, etiam dicendum est de quibusdam et de singulis, seu de subjectis speciebus et individuis: v. g. Quidquid dicitur de animali, dicitur de homine, leone, aquilâ, etc., de Petro, Paulo, etc.

Illud effatum in scholis appellatur *dictum de omni.*

2° Secundum axioma solet etiam clariori modo sic proponi: quidquid negatur de notione superiore distributivè sumpta, nequit non negari de singulis ejus inferioribus. V. g.: Si aliquid de homine negaretur, negari deberet de Petro, Paulo, et aliis hominibus. Illud principium syllogismi negantis *dictum de nullo* in scholis appellatur.

3° Quoad tertium principium, manifestum est duos terminos inter se habere posse aliquam relationem quominus cum termino extraneo convenient: v. g. ex eo quòd corpus non est spiritus, et lapis non est spiritus, non possum inferre lapidem non esse corpus. Ita propter eandem repugnantiam duorum terminorum cum tertio, non possum inferre eos inter se convenire. V. g. Homo non est arbor; leo non est arbor; ergo homo est leo.

75. — Octo regulæ syllogismi, quibus applicantur hæc axiomata materiæ tum remotæ, tum proximæ syllogismi, sunt sequentes, quarum quatuor priores ad terminos spectant, quatuor posteriores ad materiam proximam syllogismi, seu ad propositiones:

1. Terminus esto triplex, medius majorque, minorque.
2. Latius hos, quam præmissæ, conclusio non vult.
3. Nequaquam medium capiat conclusio oportet.
4. Aut semel, aut iterum medius generaliter esto.
5. Utraque si præmissa neget, nihil indè sequetur.
6. Ambas affirmantes nequeunt generare negantem.
7. Pejorem sequitur semper conclusio partem.
8. Nil sequitur geminis ex particularibus unquam.

1ª Regula vetat ne in syllogismo plures sint quàm tres termini. Nam syllogismus in eo consistit, quòd *duorum idearum* convenientia vel repugnantia probetur ex earundem consensione vel pugna cum *tertia*; atqui ad hoc tres termini, 1° *requiruntur*, secus non esset comparatio extremorum, et 2° *sufficiunt*, aliter ipsa extrema comparata in conclusione non unirentur: v. g. Deus est omnipotens; atqui homo est doctus; ergo... nulla conclusio.

Sed cavendum est ne aliquis terminus specie unus, reapse sit multiplex, propter diversas significationes vel suppositiones: v. g. Leo est animal forox; atqui leo est vox duarum syllabarum; ergo vox duarum syllabarum est animal forox.

II^a regula prohibet ne termini in conclusione habeant majorem extensionem quàm in præmissis habuerunt. Terminus, juxta diversam extensionem sumptus, reapse est multiplex, seu diversa significat, et propterea in conclusione id assereretur quod non fuit probatum in præmissis; comparatio enim facta fuit cum parte extensionis, dum in conclusione affirmatur altera pars quæ non fuit comparata: v. g. Omnis latro est homo; atqui omnis latro penas meretur; ergo omnis homo penas meretur.

III^a regula per se patet, nam si medius terminus exprimeretur in conclusione, conclusio hæc non concluderetur, sed compararetur.

IV^a regula præcipit ut medius terminus in præmissis, semel saltem universaliter distributivè sumatur, nempe pro ea omni re pro qua accipi potest. Ratio regulæ hæc est: Terminus ille bis particulariter sumptus esset æquivalenter duplex, seu res diversas significare posset, ac proinde comparatio non fieret cum uno eodemque termino. Hoc modo peccat sequens syllogismus:

Aliquis homo cantat
 Atqui *aliquis homo mortuus est*;
 Ergo *aliquis mortuus cantat*.

V^a regula est evidens et nititur tertio principio generali superius relato (74). Sed sæpe contingit quod propositio specie negans, reapse sit affirmans : v. g. Qui non studet, non erit doctus : atqui Petrus non studet : Ergo... Propositio minor reapse est affirmans.

V^la regula est etiam planè evidens, et innititur principio : Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se.

VII^a regula significat conclusionem participem esse omnium defectum præmissarum. Pars pejor vocatur a Logicis negatio respectu affirmationis, et particularitas respectu universalitatis. Duo itaque considerantur in hac regula, qualitas et quantitas propositionum.

1° *Quoad qualitatem*, si una præmissa negat, conclusio erit negans; nam propositio negans declarat unum extremum cum medio non convenire, dum altera præmissa affirmans declarat alterum extremum cum medio convenire; ergo, juxta principium repugnantie, extrema inter se non conveniunt, seu conclusio est negans.

2° *Quoad quantitatem* conclusionis, in data hypothesi, tres casus fingi possunt; aut propositiones sunt ambæ affirmantes, aut alterutra est negans, aut utraque tandem est negans. Hic ultimus casus excluditur per V^{am} regulam; hinc duæ hypotheses sunt considerandæ.

a) — *Utraque affirmans*. Tunc unum tantummodo continent terminum universalem, subjectum scilicet propositionis universalis (duo attributa sunt particularia, quia pertinent ad propositiones affirmantes; alterum subjectum est particulare, nam, juxta hypothesim, una propositio est particularis). Atqui ille unicus terminus universalis pro medio assumi debet, juxta regulam IV^{am}. Ergo duo extrema sunt particularia, ac proinde subjectum conclusionis, quod dat quantitatem propositionis, est particulare.

b) — *Alterutra negans*. Duo sunt termini universales: subjectum propositionis universalis et attributum propositionis negantis. Atqui unus ut medius terminus ponitur, juxta regulam IV^{am}, et alter pro attributo conclusionis negantis assumi debet, juxta primam partem presentis

regulæ. Ergo subjectum conclusionis nonnisi termino particulari constare debet, ac proinde conclusio non potest esse nisi particularis.

VIII^a regula docet nihil legitime concludi posse ex duabus præmissis particularibus. Etenim 1° si ambæ sunt affirmantes, nullus existit terminus universalis, ac proinde, non datur medius universaliter sumptus, juxta regulam IV^{am}.

2° Si ambæ negantes, nil inde, juxta regulam IV^{am}.

3° Si una affirmat et altera negat, unicus datur terminus universalis, nempe attributum propositionis negantis; Atqui ille terminus universalis simul assumi deberet pro medio (reg. IV.), et pro attributo conclusionis negantis (reg. VII.). Ergo nullus confici potest syllogismus cum duabus particularibus.

ARTICULUS III.

De variis figuris et modis syllogismorum.

76. — Scholastici multùm sunt in exponendis præceptis quibus ars syllogistica quasi mathematicè describitur. Tractatio de hac arte a Gallupio rectè *algebra ratiocinii* appellatur.

Nos de figuris et modis breviter quidem, sed quantum satis ad rectè argumentandum, tractabimus.

Recolendum est ex antè enucleatis figuræ syllogismi esse artificiosam dispositionem materiarum quoad inferendum. Porro forma hæc potest considerari :

1° Quoad materiam remotam, seu quoad solos terminos, et tunc dicitur *figura* syllogismi.

2° Potest spectari quoad materiam proximam, seu quoad propositiones, et tunc appellatur *modus* syllogismi.

77. — *De figuris*. Figura syllogismi est dispositio medii termini cum extremis apta ad concludendum. Porro medius terminus potest cum extremis quatuor modis disponi, ac proinde quatuor haberi possunt figure syllogismi : tres priores Aristotelis tribuuntur, et quarta, Galeno.

Prima figura habetur quando medius terminus est subjectum majoris et attributum minoris : v. g. Omnes homi-

nes sunt rationales; atqui Petrus est homo; ergo Petrus est rationalis.

In secunda figura, medius terminus est predicatum in utraque premissa, uti in hoc syllogismo: Corpus non est simplex; atqui animus est simplex; ergo animus non est corpus.

In tertia figura medius terminus est subjectum tum in minori, tum in majori. V. g. Omnes peccatores sunt miseri; atqui quidam peccatores sunt divites; ergo quidam divites sunt miseri.

Tandem in quarta figura, medius terminus est prædicatum majoris et subjectum minoris: Omnes homines sunt rationales; atqui omne ens rationale potest cognoscere verum; ergo aliquid ens quod potest cognoscere verum, est homo. Hanc quartam figuram rejiciebant sat communiter scholastici, propterea quod nihil aliud esset quam violenta quadam præmissarum et terminorum transpositio. Quapropter rejecta quarta figura, in prima duplicem agnoscebant modum, directum scilicet et indirectum: Modus *directus* ille est in quo extrema eandem sedem occupant in conclusione quam in præmissis habebant; Modus dicitur *indirectus* quando diversam sedem habent in conclusione, ac occupabant in præmissis (1).

78. — *De modis.* Modus syllogisticus est dispositio trium propositionum, aut juxta alium modum computandi, præmissarum, secundum quantitatem et qualitatem apta ad concludendum. Propositiones secundum universalitatem et particularitatem, negationem et affirmationem spectatæ, indicari solent per litteras A, E, I, O, juxta versiculos sequentes (63):

Asserit A, negat E, verum generaliter amba
Asserit I, negat O, sed particulariter amba.

Tot ergo erunt syllogismi modi possibili, quot combinationes ex quatuor elementis ter sumptis oriri possunt. Porro algebra demonstrat ejusmodi ternarias combinationes

(1) Olim disputabant Logici an sint admittenda tres vel quatuor figure: sed hæc disputatio est parvi momenti. Vid. Samoverino, Philos. Christ. Logicæ pars I. v. 2. p. DCCCXV-DCCCXX.

nes ex quatuor elementis, esse quatuor et sexaginta; ergo sunt quatuor et sexaginta modi possibili syllogismi.

Sed quidam ex recensitis modis opponuntur regulis syllogismi, ac proinde non concludunt, vel sunt inutiles. Modi concludentes sunt tantummodo novemdecim, ex quibus quatuor pertinent ad primam figuram; secunda figura quatuor pariter modos admittit; tertia sex, et quarta quinque.

Omnes modi concludentes in versuiculis sequentibus recensentur: in quibus præterea ingeniosè declaratur ratio convertentium modos ultimarum figurarum ad modos primæ figuræ.

- I. fig. Barbara, Celarent, Darii, Ferio (Mod. Ind.) Baraliphton.
Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisesomorum.
II. fig. Cesare, Camestres, Festino, Baroco (III fig.) Darapti.
Felapton, Disamis, Datisi, Boarudo, Ferison.

IV° Figura Galenica, ut a I^a distinguitur, quinque etiam modos continet, sicut mod. ind.:

Bamaliphton, Dimatis, Fesapo, Camentes, Friesomorum (4).

Ut vis et significatio horum vocabulorum intelligatur, notandum est:

1° Litteras vocales a, e, i, o, indicare propositionum diversitatem respectu quantitatis et qualitatis, ut jam superius diximus. Singuli modi constant ternis vocalibus; unde quarta seu ultima vocalis, que reperitur in modis Baraliphton et Friesomorum nihil significat; soli servit sono carminis.

(4) Qui admittunt 4^{am} fig., mutant ordinem præmissarum primæ figuræ, et habent enunciationem prius expressam ut majorem, seu continentem majus extremum, nempe attributam conclusionis, et alteram enunciationem, ut minus extremum, id est subjectum conclusionis, continentem. Qui autem hanc figuram rejiciunt, et modos indirectos admittunt, invertunt tantum ordinem terminorum conclusionis modi directi: unde in modis indirectis predicatum conclusionis est subjectum minoris, seu assumptionis, dum in modis directis, est etiam predicatum majoris seu propositionis, v. g. *Modus dir.* primæ figuræ (*Barbara*). *Omne animal est sensibile; omnis homo est animal;* ergo omnis homo est sensibile. *Modus indirectus (Baraliphton): Omne animal est sensibile; omnis homo est animal;* ergo aliquid sensibile est homo.

Secundum figuram Galenicam, haberemus: *Omnis homo est animal; omne animal est sensibile; ergo aliquid sensibile est homo (Bamaliphton).*